

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

OLIV TA'LIM BOSHQARUVIDA RAHBAR SHAXSIGA XOS KREATIV KOMPETENSIYALARNING NAZARIY PEDAGOGIK ASOSLARI

Ismailova Shahlo Abdunazarovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, tayanch doktorant

Annotatsiya

Maqolada oliy ta'lim muassasalarini boshqarishda rahbar shaxsining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari yoritilgan. Tadqiqotda kreativlik va kreativ kompetensiya tushunchalarining mazmun-mohiyati tahlil qilinib, ularning ta'lim menejmentidagi o'rni ochib berilgan. Rahbar shaxsining kreativ kompetensiyalari tarkibiy komponentlari aniqlanib, ularni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar asoslangan.

Kalit so'zlar: rahbar, kreativ kompetensiya, oliy ta'lim, boshqaruv, o'z-o'zini rivojlantirish, kasbiy mahorat, intellektual qobiliyat, pedagogik salohiyati.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ТВОРЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ЛИДЕРА В УПРАВЛЕНИИ ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ

Исмаилова Шахло Абдуназаровна

Ташкентский государственный экономический университет, базовый докторант

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические и педагогические основы развития творческих компетенций лидера в управлении высшими учебными заведениями. В исследовании анализируется содержание и сущность понятий креативности и творческой компетенции, раскрывается их роль в управлении образованием. Выявляются структурные компоненты творческих компетенций лидера и определяются педагогические условия, способствующие их развитию.

Ключевые слова: лидер, творческая компетенция, высшее образование, управление, самосовершенствование, профессиональные навыки, интеллектуальные способности, педагогический потенциал..

THEORETICAL PEDAGOGICAL BASIS OF CREATIVE COMPETENCES OF A LEADER IN HIGHER EDUCATION MANAGEMENT

Ismailova Shahlo Abdunazarovna

Tashkent State University of Economics, Doctoral student

Abstract

The article discusses the theoretical and pedagogical foundations of the development of creative competencies of a leader in the management of higher education institutions. The study analyzes the content and essence of the concepts of creativity and creative competence, reveals their role in educational management. The structural components of the creative competencies of a leader are identified, and the pedagogical conditions that serve their development are based.

Keywords: leader, creative competence, higher education, management, self-development, professional skills, intellectual abilities, pedagogical potential..

Oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonlari boshqaruv faoliyatiga nisbatan yangi talablarni yuzaga keltirmoqda. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ta'lim sifatini oshirish va boshqaruv samaradorligini kuchaytirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi [1]. Bilimlar iqtisodiyotiga o'tish, globallashuv va raqamli texnologiyalar rivoji oliy ta'lim muassasalarining innovatsion boshqaruv modeliga o'tishini talab etadi [2]. Zamonaviy ilmiy manbalarda rahbarlik samaradorligi kreativlik va innovatsion yondashuv bilan uzviy bog'liqligi ta'kidlanadi [9; 10]. Shu bois rahbar shaxsining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi oliy ta'lim boshqaruvida dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot maqsadi — oliy ta'lim muassasalari rahbarlarining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslarini ishlab chiqish va uning tarkibiy modelini asoslash.

2. Adabiyotlar tahlili (Literature Review)

Zamonaviy pedagogik va menejment tadqiqotlarida rahbar shaxsining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim samaradorligini ta'minlovchi muhim omil sifatida e'tirof etiladi [5]. Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ta'lim menejmentida kompetensiyaviy yondashuv asosiy metodologik yo'nalish sifatida qaraladi [3].

Oliy ta'lim boshqaruvi — bu ta'lim muassasasining ta'lim va tarbiya jarayoni, ilmiy tadqiqot faoliyati, moliyaviy-xo'jalik yuritish, kadrlar siyosati, xalqaro hamkorlik kabi tarkibiy qismlarini boshqarish bilan bog'liq murakkab, ko'p qirrali jarayondir [6]. Zamonaviy sharoitda oliy ta'lim muassasalari global ta'lim maydonining faol ishtirokchisiga aylanib bormoqda va natijada boshqaruv faoliyatiga qo'yiladigan talablar ham keskin ortib bormoqda [9].

Oliy ta'lim tizimining transformatsiyalashuvi, raqamli ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, ochiq ta'lim, masofaviy ta'lim, innovatsion boshqaruv konsepsiyalari kabi tendensiyalar rahbarlardan yangi bilim va kompetensiyalarni talab etmoqda [4]. Bunda rahbarning strategik fikrlash va uzoq muddatli rejalashtirish qobiliyati, o'zgarishlarni boshqarish ko'nikmalari, innovatsion qarorlar qabul qilish, jamoani rivojlantirish va motivatsiya berish, kreativ yondashuv asosida muammolarni hal qilish kabi sifatleri alohida ahamiyat kasb etadi [8].

Bugungi rahbar faqatgina ma'muriy vazifalarni bajaruvchi xodim emas, balki o'z jamoasida yangiliklar tashabbuskori, kreativ g'oyalarni rag'batlantiruvchi va ta'lim jarayonini innovatsion rivojlantiruvchi lider bo'lishi zarur [9]. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta'lim muassasalarini boshqarishda kreativ kompetensiyalarning ahamiyati keskin ortmoqda, chunki kreativlik yangi, noodatiy, samarali boshqaruv yechimlarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Kreativlik psixologik nuqtayi nazardan insonning yangilik yaratish, noodatiy fikrlash, mavjud vaziyatga yangi yondashuvlarni taklif qilish qobiliyatidir. Kreativ kompetensiya esa kreativlikning kasbiy faoliyatga mos ravishda integratsiyalashgan ko'rinishi bo'lib, quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi [8]: kreativ fikrlash — muammoni noodatiy yo'l bilan tahlil qilish, ko'p variantli yechimlarni taklif etish; innovatsion faoliyat — yangi loyihalar yaratish, yangiliklarni amaliyotga joriy qilish; ijodiy qaror qabul qilish — mavjud vaziyatlardan kelib chiqib samarali strategiya ishlab chiqish; kreativ kommunikatsiya — jamoa bilan ochiq, erkin, g'oya almashuvga asoslangan muloqot; liderlik — jamoani ijodiy faoliyatga jalb qilish va rivojlantirish.

Kreativ liderlik nazariyasi shuni ta'kidlaydiki, rahbarning asosiy vazifasi jamoa ichida ijodiy muhit yaratish, xodimlarga mustaqil qaror qabul qilish imkonini berish va innovatsion tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashdan iborat [9]. Bunday rahbar o'z muassasasining rivojlanish strategiyasini kreativ fikrlash asosida belgilaydi. Oliy ta'lim rahbarlarining kreativ kompetensiyalarini shakllantirish tizim o'zgarishlari, kadrlar tayyorlashning zamonaviy modeli, global tendensiyalar va ta'lim jarayonining yangilanishi bilan chambarchas bog'liq.

Kreativ kompetensiya — bu rahbarning innovatsion fikrlashi, noodatiy yechimlarni ishlab chiqishi, jamoani ijodiy faoliyatga yo'naltirishi, o'zgarishlarni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish kabi qobiliyatlari majmuasidir [7]. O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, jumladan, ta'lim mazmunini yangilash, boshqaruvning raqamli tizimga o'tishi, kadrlarning kompetensiyaviy rivojlanishini ta'minlash bo'yicha qarorlar rahbarlarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishni zaruriyatga aylantirmoqda [1].

Xorijiy tajriba ham shuni ko'rsatadiki, kreativ rahbarlik oliy ta'lim muassasalarining innovatsion rivojlanishi, ilmiy salohiyatining oshishi, xalqaro reytinglardagi o'rnining mustahkamlanishida muhim omildir [9]. Kreativlik fenomeni psixologik va pedagogik tadqiqotlarda keng o'rganilgan. Guilford inson intellektining divergent fikrlash qobiliyatini kreativlikning asosi sifatida talqin qiladi [8]. Torrance esa kreativlikni ta'lim jarayonida rivojlantiriladigan sifat deb hisoblaydi [7]. Liderlik nazariyasida transformatsion yondashuv rahbarning innovatsion o'zgarishlarni boshqarish rolini asoslaydi [9]. Robinson ta'lim tizimida kreativlikni institutsional rivojlanish omili sifatida ko'rsatadi [10].

Mahalliy olimlar ta'lim menejmentida kompetensiyaviy yondashuvni metodologik asos sifatida e'tirof etadilar [3; 4; 5]. Biroq kreativ kompetensiyaning oliy ta'lim boshqaruvidagi strukturaviy modeli yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

3. Metodologiya (Methods)

Globallashuv, raqamli texnologiyalarning jadal rivoji va bilimlar iqtisodiyotiga o'tish sharoitida oliy ta'lim tizimi oldiga sifat jihatidan yangi talablar qo'yilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarini samarali boshqarish, innovatsion rivojlanishni ta'minlash va ta'lim sifatini oshirish rahbar shaxsining kasbiy va shaxsiy kompetensiyalariga bevosita bog'liqdir [4]. Ayniqsa, rahbarning kreativ kompetensiyalari

zamonaviy ta'lim boshqaruvida muhim ahamiyat kasb etmoqda [10].

Tadqiqotchilar tomonidan kreativ kompetensiyani rivojlantirishga oid bir qator metodik yondashuvlar taklif qilingan:

1. **Kompetensiyaviy yondashuv** — rahbar faoliyatida zarur bo'lgan kreativ ko'nikmalarni aniq belgilash, ularni baholash mezonlarini shakllantirish va malaka oshirish jarayonini shu asosda tashkil etishni nazarda tutadi.
2. **Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv** — rahbarning amaliy faoliyatida kreativ vazifalar, loyihalarni, muammoli vaziyatlar orqali uning ijodiy yondashuvini rivojlantirishni ko'zda tutadi.
3. **Innovatsion boshqaruv texnologiyalari** — yangi g'oyalar yaratish, innovatsion tashabbuslarni amalga oshirish, boshqaruv jarayonlarini optimallashtirish imkonini beradi.
4. **Raqamli kompetensiyalar asosida kreativlikni rivojlantirish** — rahbarning raqamli savodxonligi, raqamli boshqaruv tizimlaridan foydalanish ko'nikmalari kreativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.
5. **Jamoaviy kreativlikni shakllantirish** — rahbar faqat o'zi ijodkor bo'lishi emas, balki jamoani ham ijodiy faoliyatga yo'naltira olishi bilan qiymatlidir. Shu sababli jamoaviy kreativlikni rag'batlantirish modeli ham muhim o'rin tutadi: ochiq muloqot va g'oyalar almashinuvi, xodimlar tashabbuskorligini qo'llab-quvvatlash, ijodiy loyihalarni boshqarish, motivatsiya va rag'batlantirish tizimi.

Oliy ta'lim boshqaruvida rahbar xodimlar kreativligini rivojlantirish borasida kichik empirik tadqiqot o'tkazildi. Ushbu tadqiqotda oliy ta'lim muassasasi rahbarlari ishtirok etdi.

Tadqiqot quyidagi metodlar asosida olib borildi: nazariy tahlil va sintez, qiyosiy-pedagogik tahlil, tizimli yondashuv, modellashtirish, empirik so'rovnomalar (Likert shkalasi, 1–5 ball).

4. Natijalar (Results)

Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarini boshqarishda rahbar shaxsining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida kreativlik va kreativ kompetensiya tushunchalarining mazmun-mohiyati ochib berilib, ularning ta'lim menejmentidagi ahamiyati asoslandi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy oliy ta'lim muassasalari faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan rahbarlarning innovatsion fikrlashi, ijodiy yondashuvi va o'zgarishlarga moslasha olish qobiliyatiga bog'liqdir [10]. Rahbar shaxsining kreativ kompetensiyalari strategik fikrlash, muammolarga noodatiy yondashish, jamoani ijodiy faoliyatga yo'naltirish, innovatsion tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash hamda raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish kabi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi.

Maqolada rahbarlarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishda kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan va innovatsion yondashuvlarning muhimligi asoslab berildi. Shuningdek, ochiq muloqot muhiti, jamoaviy hamkorlik, motivatsiya va rag'batlantirish tizimi kreativ liderlikni shakllantirishda muhim omil ekanligi aniqlandi.

Kreativ kompetensiyaning tarkibiy modeli

Tadqiqot natijasida kreativ kompetensiyaning quyidagi uch komponentli modeli ishlab chiqildi:

1. **Kognitiv komponent** Strategik va tizimli fikrlash, muammoli vaziyatlarni ko'p variantli tahlil qilish, prognozlash qobiliyati.
2. **Faoliyat komponenti** Innovatsion loyihalarni boshqarish, kreativ qaror qabul qilish, raqamli boshqaruv vositalaridan foydalanish.
3. **Aksiologik komponent** O'zgarishlarga ochiqlik, tashabbuskorlik, refleksivlik va ijodiy riskka tayyorlik.

Mazkur model kreativ kompetensiyani integrativ kasbiy sifat sifatida talqin qilish imkonini beradi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, rahbarlarda aksiologik komponent nisbatan rivojlangan, biroq innovatsion faoliyatni tizimli joriy etish mexanizmlari yetarli emas.

5. Muhokama (Discussion)

Yuqoridagi yondashuvlar oliy ta'lim muassasalarida rahbarlarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslarini belgilab beradi. Shu bilan birga, rahbarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish uchun rivojlangan davlatlar tajribasidan kelib chiqqan holda quyidagi vositalarni taklif qilamiz: birinchidan, zamonaviy simulyatsion tizimlardan foydalangan holda kreativ boshqaruv qarorlarini qabul qilishni o'rganish; ikkinchidan, boshqaruv tizimida haqiqiy hayotda uchraydigan muammoli vaziyatlardan tuzilgan keyslarni yechish orqali tajriba orttirish.

Oliy ta'lim muassasalari global raqobat, tez o'zgaruvchi mehnat bozori talablariga moslashish va

innovatsion faoliyatni yo'lga qo'yish uchun rahbarlarning kreativ salohiyatiga muhtoj. Kreativ kompetensiyalar rahbarlarga quyidagi vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi: ta'lim strategiyasini yangi sharoit va ehtiyojlarga moslashtirish, nodavlat va biznes hamkorliklarini yangi formatlarda yo'lga qo'yish, o'quv va ilmiy jarayonlarda innovatsiyalarni joriy etish, kadrlar motivatsiyasini oshirish orqali ichki resurslardan samarali foydalanish, muammolarga noodatiy yondashish orqali samarali yechimlar ishlab chiqish. Olingan natijalar transformatsion liderlik nazariyasi bilan uyg'un bo'lib, rahbari o'zgarishlarni boshqaruvchi subyekt sifatida talqin qiladi [9]. Kreativ kompetensiya nafaqat individual sifat, balki muassasaning strategik rivojlanish resursi sifatida namoyon bo'ladi [10]. Mahalliy tadqiqotlar ham boshqaruv samaradorligi rahbar kompetensiyalariga bog'liqligini tasdiqlaydi [3; 6].

6. Xulosa (Conclusion)

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim boshqaruvida rahbar shaxsining kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirish, boshqaruv samaradorligini ta'minlash va muassasaning innovatsion rivojlanishiga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi [3]. Mazkur maqolada bayon etilgan nazariy xulosalar va yondashuvlar oliy ta'lim muassasalari rahbarlarining kasbiy faoliyatini takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega bo'ladi. Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Kreativ kompetensiya oliy ta'lim boshqaruvida strategik ahamiyatga ega.
2. U kognitiv, faoliyat va aksiologik komponentlardan iborat integrativ tizimdir.
3. Rahbarlarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish uchun simulyatsion treninglar, keys-metod va raqamli boshqaruv vositalarini joriy etish zarur.
4. Empirik natijalar nazariy modelning amaliy tasdig'ini berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida. — Toshkent, 2019.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021. — 464 b.
3. Bekmurodov M.B., Saidov U.S. Oliy ta'lim muassasalarini boshqarishning zamonaviy modellari. — Toshkent: Fan, 2020. — 256 b.
4. Abdullayeva D.R. Ta'lim menejmenti va liderlik asoslari. — Toshkent: Tafakkur, 2019. — 198 b.
5. Yusupov Sh.Q. Pedagogik menejment va rahbarlik faoliyati. — Toshkent: O'qituvchi, 2018. — 224 b.
6. Hakimova M.F. Oliy ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirishning pedagogik mexanizmlari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. — 180 b.
7. Torrance E.P. Creativity in Education and Learning. — New York: McGraw-Hill, 2017. — 312 p.
8. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. — New York: McGraw-Hill, 2016. — 538 p.
9. Northouse P.G. Leadership: Theory and Practice. — 8th ed. — Thousand Oaks: Sage Publications, 2019. — 494 p.
10. Robinson K. Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education. — London: Penguin Books, 2015. — 336 p.